

Kennisplatform  
Leefbaar en Kansrijk Groningen

# Inzicht in impact

De gevolgen van de  
gaswinning voor de  
bewoners van Groningen

Kennisoverzicht  
juli 2019 – juli 2020

# Leefomgeving en leefbaarheid

In de vorige literatuurstudie (Busscher *et al.*, 2020) werd geconcludeerd dat de leefbaarheid in (delen van) Groningen onder druk stond en zelfs verder achteruit was gegaan. Niet alleen de gaswinningsproblematiek, maar ook bevolkingskrimp heeft een negatieve invloed op de leefbaarheid in de regio. Hoewel de gaswinningsproblematiek afdoet aan het woonplezier van bewoners, neemt de verhuiscens van bewoners niet toe. De plaats-binding in de regio is vanuit internationaal perspectief gezien vrij hoog.

In de provincie Groningen zijn relatief veel bewonersinitiatieven. In dergelijke initiatieven wordt veel van bewoners gevraagd als zij actief ingeschakeld worden voor het op peil houden en verbeteren van de leefbaarheid. Hoewel onderzoek hierover geen definitief uitsluitsel gaf, lijkt het erop dat de verwachtingen ten aanzien van bewonersinitiatieven hoger zijn in Groningen dan in andere delen van het land, omdat er meer nodig is om de leefbaarheid te verbeteren en op peil te houden. Enerzijds zijn sommige bewoners goed uitgerust om dit te doen en sluiten bewonersinitiatieven vaak aan bij de wensen en behoeften van de gemeenschap. De initiatieven zijn bovendien een manier voor bewoners om gezamenlijk met problematiek om te gaan.

# 6

**6.1**  
**Leefbaarheid**  
251

**6.2**  
**Bevolkingskrimp en leefbaarheid**  
253

**6.3**  
**Bewonersinitiatieven**  
256

**6.4**  
**Energietransitie**  
260

**6.5**  
**Samenvatting en toekomstig onderzoek**  
266

Anderzijds vergt het opzetten van bewonersinitiatieven veel van mensen en lukt het vaak niet om de hele gemeenschap te mobiliseren. Dit zou ertoe kunnen leiden dat bewonersinitiatieven niet in de behoeften van alle bewoners kunnen voorzien. In het besproken onderzoek wordt gesuggereerd dat in Groningen extra financiering en steun vanuit de gemeente nodig is om bewonersinitiatieven te laten slagen.

De aardbevingsproblematiek en met name het stoppen van de gaswinning kan ook voor nieuwe kansen en impulsen zorgen, bijvoorbeeld op gebied van energietransitie en nieuwe energievoorziening, waar ook het Nationaal Programma Groningen deels op inzet. Ook hierbij blijft het van belang bewoners meer dan in het verleden te betrekken en hun wensen en behoeften goed in het oog te houden.

**Bewoners vrij  
honkvast**

**Veel initiatieven uit  
gemeenschap**

# Introductie

Opvallend is dat sinds de vorige literatuurstudie relatief weinig publicaties over leefbaarheid in relatie tot de gaswinningsproblematiek zijn verschenen. Leefbaarheid wordt vooral besproken in relatie tot regiobeleid, bevolkingskrimp en bewonersparticipatie. Deze thema's spelen uiteraard ook een rol in het gaswinningsgebied, hoewel daar door de gevolgen van de gaswinning ook extra complicaties te verwachten zijn.

In dit hoofdstuk bespreken we vier thema's die te maken hebben met leefbaarheid. Eerst zullen kort de ontwikkelingen in de literatuur en het beleid op het gebied van leefbaarheid in het algemeen worden besproken (6.1). Vervolgens richten we ons op bevolkingskrimp (6.2). Uit de vorige literatuurstudie bleek dat de belangrijke rol van bewonersinitiatieven in het kader van leefbaarheid kansen en risico's met zich meebrengt. Er zullen enkele nieuwe publicaties over bewonersinitiatieven en de factoren die bijdragen aan hun succes besproken worden (6.3). Tot slot behandelen we literatuur over de energietransitie, de factoren die draagvlak stimuleren en de uitdagingen die ten grondslag liggen aan het slagen ervan (6.4).

# 6.1 Leefbaarheid

## Aantrekkelijkheid voor wonen en leven onder druk

Leefbaarheid is de aantrekkelijkheid van een regio voor wonen en leven. Leefbaarheid wordt bepaald door de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de wensen en behoeften van het individu (Busscher *et al*, 2020). Onder andere werkgelegenheid, sociale voorzieningen en infrastructuur spelen een rol met betrekking tot de leefbaarheid van een gebied of regio. Ook de fysieke kwaliteiten van de omgeving, rust en ruimte of juist dynamisch en bebouwd, spelen een rol. Deze verschillende aspecten zijn ook terug te zien in beleid gericht op het vergroten van de leefbaarheid in de provincie Groningen. De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) zet bijvoorbeeld in op het ondersteunen van bewonersinitiatieven, het verbeteren van de fysieke woon- en leefomgeving en regionale projecten die overkoepelende thema's zoals cultuur, economie of infrastructuur betreffen.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Sinds 2016 heeft de NCG de regio over enkele leefbaarheidsprogramma's in de provincie Groningen. Een tussentijdse evaluatie door de NCG werd besproken door Busscher *et al*. (2020). Informatie over de leefbaarheidsprogramma's van de NCG is beschikbaar via Nationaal Coördinator Groningen (geen datum) "Kansrijk Groningen." Beschikbaar via <https://www.nationaalcoordinatorgroningen.nl/onderwerpen/kansrijk-groningen> [Laatst geraadpleegd 19 januari 2021].

Verscheidende studies hebben aangetoond dat de gaswinningsproblematiek de leefbaarheid onder druk heeft gezet (zie Busscher *et al.*, 2020). Ook de meeste recente vragenlijst van een periodiek onderzoek naar de mening van bewoners over de gaswinning bevestigt dit (Vrieling *et al.*, 2019).<sup>2</sup> Deelnemers geven aan dat de aardbevingen niet alleen een negatieve invloed hebben op (de waarde van) woningen, maar ook op stress, bezorgdheid, het verslechteren van relaties in de buurt en woonplezier. De bevindingen zijn geheel in lijn met de resultaten uit het verleden.

Deelnemers geven over de gehele linie aan dat de negatieve gevolgen belangrijker zijn voor anderen dan voor henzelf. De onderzoekers suggereren dat de verhuishens in vergelijking met andere gedragingen rond hetzelfde niveau lag als bij de vorige meting: slechts weinig bewoners zouden willen verhuizen uit het aardbevingsgebied. Op zich correspondeert die conclusie met ander onderzoek in het verleden met een grotere steekproef. Maar uit het onderzoek blijkt evenmin dat het percentage dat wil verhuizen sterk is veranderd. Hierbij moet opgemerkt dat de wens om te verhuizen maar heel indirect een verband houdt met de leefbaarheid. Er zijn belangrijke andere factoren die hier aan bij kunnen dragen, zoals leeftijd (jongeren trekken vaak naar steden), het gebrek aan betaalbare beschikbare woningen buiten het aardbevingsgebied (Elshof *et al.*, 2020) of een sterke binding met de regio (zie bijvoorbeeld Jansen, 2019, in Busscher *et al.*, 2020).

Omdat leefbaarheid veel verschillende aspecten heeft, is het moeilijk te definiëren. Dit maakt het bovendien moeilijk om de impact van bepaalde fenomenen op leefbaarheid te bepalen. Dit is des te meer het geval in de regio Noord-Nederland waar naast leefbaarheidsvraagstukken ook krimp een rol speelt. Krimp en (verminderde) leefbaarheid zijn zo nauw verweven, dat het moeilijk is om oorzaak en gevolg te onderscheiden. Het is onduidelijk of krimp een symptoom, oorzaak of direct gevolg is van verminderde leefbaarheid. In gebieden waar krimp voorspeld wordt, wordt over het algemeen minder geïnvesteerd. Dit kan er weer toe leiden dat mensen zich er minder graag vestigen en dat zich daardoor krimp voordoet. Tegelijkertijd is krimp niet altijd het gevolg van verminderde leefbaarheid maar kan het ook zijn dat de leefomgeving niet aansluit op de behoeften van bewoners. Als woningprijzen bijvoorbeeld niet aansluiten bij het budget van starters, dan kan dit er voor zorgen dat zij wegtrekken zelfs als ze liever in de regio zouden blijven wonen.

<sup>2</sup> Het gaat hier om de rapportage van de resultaten van fase 6 van dit onderzoek, zie ook hoofdstuk 4.



In de volgende paragrafen bespreken we onderzoeken die zich richten op specifieke aspecten van leefbaarheid. Voor de toekomst van de regio, en de effectiviteit van de investeringen die in dat kader de komende jaren gedaan zullen worden, lijkt het ons van belang dat toekomstig onderzoek zich óók richt op een meer integraal overzicht van deze aspecten. Dit zou ertoe kunnen bijdragen dat investeringen in leefbaarheid en leefomgeving (nog) beter aansluiten op de behoeften van de bewoners.

## 6.2 Bevolkingskrimp en leefbaarheid

Bevolkingskrimp oorzaak  
of gevolg verminderde  
leefbaarheid?

Groeiende stad,  
leeglopend ommeland

Het begrip “bevolkingskrimp” verwijst naar een afname van absolute bewonersaantallen. De Rijksoverheid heeft in Nederland 9 krimpgebieden en 11 anticipeergebieden aangewezen.<sup>3</sup>In krimpgebieden is de prognose dat de bevolking tot 2040 met minimaal 12,5% daalt. In anticipeergebieden is dit minimaal 2,5%. Volgens de prognose van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) (te Riele et al, 2019: 5) zal er tussen 2018 en 2035 sprake zijn van krimp in de oostelijke gemeenten van de provincie Groningen, maar groei in de Gemeente Groningen.

<sup>3</sup> Rijksoverheid (geen datum) 'Krimpgebieden en anticipeergebieden.'

Online beschikbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingsdaling/krimpgebieden-en-anticipeergebieden> [Laatst geraadpleegd: 12 mei 2021].

Krimp en verminderde leefbaarheid worden vaak met elkaar in verband gebracht. De precieze relatie tussen de twee begrippen behoeft verdere uitwerking. Is krimp de oorzaak van verminderde leefbaarheid? Leidt afnemende leefbaarheid tot krimp? In het aardbevingsgebied is een redelijk grote overlap te zien tussen krimpgebieden en gebieden waar een groot deel van de woningvoorraad aardbevingssschade heeft. Zoals ook wordt besproken in het hoofdstuk over de ontwikkelingen op de woningmarkt, maakt dit het moeilijk om causale verbanden te leggen.

Verschillende recente publicaties bespreken de invloed van (nationaal) overheidsbeleid met betrekking tot krimp en leefbaarheid. In *Een Klein Land met Verre Uithoeken* beschrijft Floor Milikowski (2020) hoe een koerswijziging op het gebied van regiobeleid die in de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw is ingezet, tegelijkertijd betrekking heeft op de leefbaarheid van regio's en op groei/krimp dynamiek. Waar voorheen veel steun werd gegeven aan relatief kansarme regio's, bijvoorbeeld in de vorm van het gespreid vestigen van overheidsdiensten, is hier sinds de jaren 80 en 90 geen sprake meer van: de grote investeringen richtten zich sindsdien op de Randstad. Milikowski stelt dat binnen de hedendaagse kennis- en diensteneconomie het verval van de ene plaats het directe gevolg is van het succes van de andere.

Binnen de regio Noord-Nederland ziet Milikowski maar één echte winnaar: de stad Groningen. Deze stad vormt het bestuurscentrum van de provincie Groningen en beschikt over hoogwaardige onderwijs- en medische sectoren. De aantrekkingskracht van Groningen op het gebied van werkgelegenheid, dienstverlening, horeca en de 'reuring' die ontstaat met de aanwezigheid van zestigduizend studenten is groot. Het beeld dat Milikowski schetst toont een steeds dynamischere, jongere en succesvollere stad omgeven door een leeglopend, vergrijzend en achtergebleven ommeland. Deze ontwikkelingen hebben invloed op de woningmarkt en economie en zetten de leefbaarheid in de rest van de provincie onder druk. Ook in Groningen is er sprake van een *braindrain* van het platteland, toegenomen scheefgroei van inkomens en vermogens, van kansrijke en kansarme delen van de provincie, van winnaars en verliezers. De stad Groningen is vooral voor hoger opgeleiden een populaire bestemming. Deels wordt de stad als springplank gebruikt; vanuit de regio trekken jongeren ernaar toe om te studeren, om vervolgens voor betere baankansen verder te trekken.

Met de komst van een aantal grote (tech-)bedrijven, wordt de stad Groningen ook steeds populairder als eindbestemming. Dit leidt al jaren tot een groei in de vraag naar woningen waar maar moeilijk aan tegemoet kan worden gekomen. Door het gebrek aan ruimte en woningen wordt wonen in de stad duurder en voor middeninkomens steeds minder toegankelijk.

In de essaybundel *Land in samenhang: Krimp en regionale kansengelijkheid* beschouwen vijf wetenschappers “bevolkingskrimp” elk vanuit het perspectief van hun eigen vakgebied (Bock et al., 2019). In de essays wordt gebruik gemaakt van case studies, theoretische oefeningen en statistieken. De volgende onderwerpen worden in de essays besproken:

- Prof. dr. ir. Bock stelt dat in Nederland beleid vooral gericht lijkt te zijn op het op peil houden van leefbaarheid en het bereikbaar houden van voorzieningen. Deze doelstellingen worden als weinig ambitieus beschouwd door de auteur. Ze bepleit beleid gericht op ontwikkeling in plaats van behoud.
- Op basis van een analyse van de samenhang tussen grondprijzen, bevolkingsdynamiek en politieke polarisering, benadrukt Prof. dr. de Groot dat decentralisatie van overheidstaken voorzichtig moet worden toegepast. Door de samenhang van onderzochte variabelen kan decentralisatie krimpende regio's met lage grondprijzen nog verder benadelen. Lokale overheden hebben niet de middelen om de investeringen te doen die de regio aantrekkelijk maken.
- Vanuit een blik op de overeenkomsten en verschillen tussen Randstad en Randland, concludeert Prof. dr. Cörvers dat beleid vooral door aan randstedelijk kader wordt bepaald. Dit kader biedt vooral kansen voor het randstedelijk gebied, terwijl een ander kader meer kansen zou bieden voor wat Cörvers “randlandelijke regio's” noemt.
- Prof. dr. Hospers betoogt dat we af moeten van de schijnbare tegenstelling tussen stad en platteland. Hij stelt dat juist de verbinding tussen stad en regio veel kansen oplevert.
- Prof. dr. van Leeuwen betoogt dat bevolkingskrimp niet alleen iets van het platteland is, maar dat er ook binnen steden sprake is van bevolkingskrimp. Onderzoek naar bevolkingskrimp zou zich daarom op regio's, waartoe stad én platteland behoren, moeten richten.

De rode draad die door de vijf essays heen lijkt te lopen is een betoog dat de Rijksoverheid zich meer moet richten op de samenhang tussen groei en krimp en tussen stad en platteland. Dit moet een kader creëren voor beleid dat niet alleen randstedelijk is en dat regionale kansengelijkheid bevordert.

## 6.3 Bewonersinitiatieven

Sociale contacten goed voor gemeenschap en participatie

Bewonersinitiatieven kunnen niet alle belangen behartigen

Beleed in het gaswinningsgebied gericht op het behouden of verbeteren van de leefbaarheid doet vaak een beroep op participatie van bewoners. Bijvoorbeeld, verschillende projecten van het Nationaal Programma Groningen (NPG) zoals Toukomst, Loket Leefbaarheid en het Impulsloket, gaan allemaal uit van initiatief vanuit bewoners. Recente literatuur over bewonersinitiatieven wijst op de kansen en de risico's die een focus op bewonersparticipatie met zich meebrengen.

Gielsing *et al.* (2019) onderzoeken welke vormen van plaatsbinding vrijwillige burgerparticipatie kunnen voorspellen. Voor het onderzoek werd gebruik gemaakt van een vragenlijst uitgezet onder meer dat 5000 bewoners van landelijke gebieden in Nederland. Naast algemene binding met het dorp worden verschillende vormen van selectieve binding onderscheiden (sociaal, cultureel, omgeving). Enerzijds wordt sinds de introductie van de "participatiemaatschappij" steeds meer inzet van burgers verwacht bij het in stand houden van (sociale) voorzieningen. Anderzijds suggereren maatschappelijke veranderingen dat de relatie van burgers in rurale gebieden tot hun woonomgeving zwakker wordt.

Zo blijkt uit een andere studie bijvoorbeeld dat mensen die wonen in rurale gebieden vooral sociale contacten (vrienden) buiten dit gebied hebben. De onderzoekers concluderen dat vooral sociale binding voorspelt hoe actief mensen zijn als vrijwilliger bij lokale organisaties. Een meer algemene binding met het dorp lijkt minder belangrijk te zijn dan sociale binding. Dit betekent volgens de onderzoekers dat inzetten op sociale relaties tussen bewoners, gemeenschappen kan versterken en vrijwillige burgerparticipatie, ook onder bewoners die later in het dorp zijn komen wonen, kan bevorderen.

Meerstra-de Haan et al. (2019) onderzochten welke factoren bijdragen aan het falen van burgerinitiatieven. Het onderzoek is gebaseerd op een kwalitatieve studie van drie casussen in Noord-Nederland. De auteurs identificeren drie factoren die een belangrijke rol spelen bij het falen van burgerinitiatieven. Ten eerste is dat de manier waarop de (lokale) overheid en semi-overheidsinstanties omgaan met met het burgerinitiatief. Ten tweede is het belangrijk hoe initiatiefnemers omgaan met de verschillende gevoelens van eigenaarschap die een rol spelen in het initiatief. Ten derde moeten deelnemers aan het initiatief niet teveel druk ervaren met betrekking tot hun persoonlijke investering (in de vorm van tijd en energie) in het initiatief.

Anders dan van tevoren verwacht lijkt verlies van voorzieningen geen belangrijke motivatie om te participeren in lokale initiatieven. Daarnaast lijkt het niet, zoals eerdere studies beschrijven, een gebrek aan eigenaarschap – agency – te zijn dat bewoners ervan weerhoudt om te participeren. Het lijkt eerder een gebrek aan bereidheid te zijn om iets te doen vanuit deze agency. Tot slot merken de auteurs op dat als een substantiële groep bewoners niet participeert in lokale initiatieven ter bevordering van de leefbaarheid, mogelijk binnen bewonersinitiatieven niet in de behoeften van alle burgers voorzien wordt. De belangen van bewoners die niet meedoen, worden niet behartigd. De auteurs wijzen erop dat (lokale) overheden die steeds meer taken aan bewonersinitiatieven laten ervoor moeten blijven zorgen dat het publieke belang, en daarmee het welzijn van alle bewoners, voldoende gewaarborgd is.

# Bewonersinitiatieven

## Uitgelicht

Hiska Ubels (2020) richt zich in haar promotieonderzoek op het belang van burgerbetrokkenheid bij het verbeteren van de lokale leefbaarheid. Ze stelt dat, hoewel bewonersinitiatieven vaak succesvol bijdragen aan het op peil houden van de leefbaarheid, er ook nadelen kleven aan de sterke focus op bewonersinitiatieven en zelfbestuur. Vooral in gebieden waar door bevolkingskrimp de leefbaarheid onder druk staat, dragen gemeenten verantwoordelijkheden vaker over aan burgerinitiatieven. Gemeenten kunnen zowel een positief als een negatief effect op zulke initiatieven hebben. Het slagen van bewonersinitiatieven is afhankelijk van de (financiële) ondersteuning van gemeenten. Tegelijkertijd moet de betrokkenheid van (lokale) overheden niet leiden tot een ingewikkelde verantwoordingsstructuur. Dit kan bewonersinitiatieven te complex en tijdrovend maken en de flexibiliteit van zulke initiatieven ondermijnen.

In één van de artikelen die onderdeel uitmaakt van het promotietraject van Ubels (2020), vergelijken Ubels *et al.* (2020) met een vragenlijstonderzoek in Friesland de redenen voor niet-meedoen aan lokale initiatieven ter bevordering van de leefbaarheid. Ze maakten een vergelijking tussen rurale gebieden met en zonder krimp en stedelijke gebieden. Het onderzoek richt zich op mensen ouder dan 45 jaar. Geen tijd hebben en andere prioriteiten stellen lijken de belangrijkste redenen onder de respondenten om niet mee te doen aan lokale initiatieven. In krimpgebieden lijkt een lager gevoel van binding met de gemeenschap een reden te zijn om niet te participeren in leefbaarheidsinitiatieven. In andere gebieden speelt ook het idee dat op peil houden van de leefbaarheid eigenlijk een verantwoordelijkheid van de (lokale) overheid is een rol.

<sup>4</sup> Voor het bepalen van de sociaal-economische verschillen tussen dorpen en wijken baseerden de onderzoekers zich op statistische gegevens van het CBS over dorpen en wijken en op gesprekken met professionals uit de regio met kennis van de dorpen en wijken.

<sup>5</sup> De onderzoekers signaleren dat er verschillende factoren zijn die bij lijken te dragen aan sociale samenhang en samenwerking. Omdat 6 casussen onvoldoende ondersteuning bieden voor harde conclusies, gaat het hier om suggesties. Omdat deze suggesties ook besproken zijn in een eerder rapport van Gronings Perspectief zijn ze uitgebreid besproken in de vorige literatuurstudie (Busscher et al., 2020). Ze zijn uiteraard ook te vinden in de publicatie (Stroebe et al., 2019c).

De onderzoekers van Gronings Perspectief voerden een verdiepende studie uit naar sociale samenhang, samenwerking en veerkracht in dorpen en wijken in het aardbevingsgebied (Stroebe et al., 2019c). In het bijzonder richtte het onderzoek zich op een eventueel gezamenlijke aanpak van de gaswinningsproblematiek in deze gemeenschappen. Voor de studie voerden de onderzoekers gesprekken met professionals en organiseerden zij groeps-gesprekken (focusgroepen) met bewoners in zes dorpen en wijken in het gebied (zie ook 3.1). Het onderzoek werd uitgevoerd in twee stadswijken met een minder sterke sociaal-economische situatie, twee dorpen die als “sociaal sterk” kunnen worden aangemerkt, en twee dorpen waarin ook sprake is van sociaal-economisch zwakkere situatie.<sup>4</sup>

Door de dorpen en wijken te vergelijken, onderzochten de onderzoekers of er een verband is tussen de sociaal-economische situatie in een dorp of wijk en de mate van samenhang en samenwerking. Tegen de verwachting in, kon een duidelijk verband niet worden aangetoond. In de twee casussen waar in mindere mate sprake is van samenwerking, wordt dit bovendien aan verschillende oorzaken toegeschreven. In een relatief welvarend dorp wordt de mentaliteit van bewoners als de voornaamste oorzaak gezien, terwijl in een sociaal-economische zwakkere stadswijk grote onderlinge verschillen, een gebrek aan ondersteuning van instanties en herstructurering in het verleden als oorzaken worden genoemd.<sup>5</sup>

Opvallend genoeg is de situatie helemaal anders als gekeken wordt naar samenwerking rondom de gaswinningsproblematiek. Op de vier plekken waar doorgaans sprake is van goede samenwerking, wordt niet samen opgetrokken rondom de gaswinningsproblematiek. In het dorp waar weinig samenwerking werd geconstateerd, verenigt men zich juist wel rondom de gaswinning. Hier wordt, op aansporing van de gemeente, gezamenlijk gewerkt aan een dorpsvisie. Waar de gaswinningsproblematiek, ondanks sterke sociale samenhang en samenwerking, niet gezamenlijk wordt opgepakt, kan dit komen doordat het als een individueel in plaats van een collectief probleem wordt gezien. Soms wordt de problematiek als te complex gezien om gezamenlijk op te pakken of juist als te klein, waardoor het niet voor de hele gemeenschap geldt.

De onderzoekers suggereren dat er in beleid meer rekening gehouden kan worden met het gemeenschappelijke belang dat schuilt in een goede aanpak van de gaswinningsproblematiek. Collectief het probleem aanpakken kan de weerbaarheid van bewoners en gemeenschappen vergroten, terwijl het de kans op onderlinge conflicten verkleint. Beleid zou zich kunnen richten op wijken of dorpen in plaats van alleen op individuele bewoners. Het is belangrijk dat gemeenten samenwerking faciliteren, terwijl tegelijkertijd veel ruimte wordt gelaten voor initiatief vanuit de gemeenschap.

## 6.4 Energietransitie

Noodzaak energietransitie  
hier nog groter

Weinig animo voor  
aansluiting op warmtenet

Zorgen over lokale  
gevolgen van windmolens

De energietransitie kan een impuls geven aan de economie in de provincie Groningen (Busscher *et al.*, 2020). De aankondiging dat de gaswinning uit het Groningenveld al in 2022 gaat stoppen, maakt de mogelijkheden en noodzaak van de energietransitie wellicht nog groter in Groningen dan in de rest van Nederland. Groningers geven dan ook aan door de aardbevingsproblematiek zich eerder geneigd voelen over te stappen naar alternatieve energiebronnen (Vrieling *et al.*, 2019). Het belang om dit te doen wordt onder andere gestimuleerd door het Klimaatakkoord van Parijs. Voor Nederland is in dit akkoord de doelstelling vastgelegd dat er voor 2030 1,5 miljoen woningen en andere gebouwen zoals scholen en kantoren (een vijfde van de bouwvoorraad) verduurzaamd moeten worden. Ook maken gemeenten plannen om in 2050 de gehele gebouwde omgeving aardgasvrij te hebben.<sup>6</sup> De provincie Groningen zou hierin een koploper moeten worden: niet alleen voor aardgasvrij wonen maar ook op het gebied van wind- en zonne-energie. In de context van deze energietransitie lopen er verschillende onderzoeken die hieronder worden besproken.

<sup>6</sup> Zie <https://www.aardgasvrijewijken.nl/> [Laatst geraadpleegd 20 januari 2021].



Vanuit de Rijksuniversiteit is er een *living lab* opgezet genaamd Like!Me. Hier wordt onder andere onderzoek uitgevoerd naar de acceptatie van de interventies en ruimtelijke aanpassingen in het kader van de energietransitie. In die context zijn er tussen 2018–2020 verschillende onderzoeken uitgevoerd in samenwerking met de Provincie Groningen en de Gemeente Groningen. De onderzoeksgroep heeft onderzoek gedaan naar de mening van bewoners over het aardgasvrij maken van Vinkhuizen-Noord en het aansluiten van de wijk op het warmtenet (Perlaviciute et al., 2019). Daarnaast is er, samen met de Provincie Groningen, onderzoek gedaan naar hoe bewoners tegen de energietransitie aankijken (Perlaviciute & Squintani, 2019). Ook is er onderzoek gedaan naar de mening van bewoners over de mogelijke plaatsing van windmolens in Roodehaan en/of Westpoort (Perlaviciute et al., 2020). Alle drie de onderzoeken zijn vragenlijstonderzoeken die deur-tot-deur en online zijn verspreid.<sup>7</sup>

Het onderzoek naar aardgasvrij wonen heeft plaatsgevonden in Vinkhuizen-Noord in juni–juli 2019 (N=314) (Perlaviciute et al., 2019). In de wijk moeten de gaspijpen worden vervangen. In Groningen wordt per wijk de mogelijkheid onderzocht om over te stappen naar duurzame energie. In Vinkhuizen-Noord kan dit bijvoorbeeld met een warmtenet. De resultaten van het onderzoek lieten zien dat de acceptatie van het aansluiten van het eigen huis op het warmtenet niet echt hoog is. Bewoners zijn vooral geneigd aan te sluiten op het warmtenet als dit bepaalde (financiële) voordelen met zich meebrengt.

Perlaviciute & Squintani (2019) voerden een vragenlijstonderzoek uit naar de acceptatie van hernieuwbare energiebronnen in de provincie Groningen (N=1126 met dataverzameling in november–december 2018). Men vindt hernieuwbare energiebronnen redelijk acceptabel. Dit geldt vooral voor zonnepanelen op daken, gevolgd door windmolens op zee, zonneparken, geothermie, en biomassa. Acceptatie van windmolens op land was lager dan voor andere hernieuwbare energiebronnen. Uit de resultaten blijkt dat de acceptatie van windmolens op land hoger zal zijn wanneer aan verschillende voorwaarden wordt voldaan. De inwoners willen dat ze zelf de opgewekte schone energie kunnen gebruiken, de kosten en baten eerlijk worden verdeeld, en ze worden betrokken bij de besluitvorming.

<sup>7</sup> De Rijksuniversiteit Groningen en New Energy Coalition onderzoeken ook hoe bewoners betrokken kunnen worden bij regionale energie strategieën. Dit project heet Renewable Energy Strategies: Effective Public Engagement in Climate Policy and Energy Transition (RESPECT). Hier zijn nog geen onderzoeksresultaten openbaar.

Windplatform Groningen, bestaande uit Grunneger Power, Natuur- en Milieufederatie Groningen en de Gemeente Groningen, is bezig met een verkenning om windmolens te plaatsen bij Roodehaan (in de buurt van Engelbert/Haren) en Westpoort (in de buurt van Hoogkerk) (Perlaviciute et al., 2020). Het onderzoeksteam heeft de meningen van mensen in drie regio's onderzocht (N=687): binnen 500 meter van de mogelijke windmolens, binnen 1500 meter van de mogelijke windmolens, en buiten 1500 meter van de mogelijke windmolens. Uit het onderzoek blijkt dat hoe dicht men bij de mogelijke windmolens zou wonen, hoe lager de acceptatie van de windmolens is. Vooral in Roodehaan is de acceptatie van de mogelijke windmolens binnen 500 meter zeer laag. Respondenten oordelen het minst positief over de lokale gevolgen van de mogelijke windmolens, zoals de gevolgen voor de aantrekkelijkheid van de omgeving, de waarde van huizen en de kwaliteit van leven van mensen in de omgeving. Meer globale gevolgen van windmolens, zoals het verminderen van de klimaatverandering en de betrouwbaarheid van de energievoorziening, worden positiever beoordeeld. Men ziet dus de mogelijke positieve gevolgen van windmolens op het klimaat en de energietransitie, maar tegelijkertijd maakt men zich zorgen over de lokale gevolgen van de windmolens. Meedenken in besluitvorming en (financiële) compensatie voor het plaatsen van de windmolens binnen een straal van 500 vergroot draagvlak.

## Eerlijk delen lusten en lasten essentieel

## Draagvlak en begrip

Wat we zien als we de onderzoeken over de energietransitie nader beschouwen is dat draagvlak en begrip en het eerlijk verdelen van lusten en lasten essentieel zijn in het doen slagen van de energietransitie. Dit wordt ook onderstreept door onderzoek uitgevoerd buiten de Groningse context. De Koning *et al.* (2020) hebben onderzoek gedaan naar de transitie naar aardgasvrij wonen in Purmerend en Zwijndrecht. Zij keken specifiek naar de motivatie van bewoners om hier aan mee te doen en hier kwamen drie factoren naar voren: (i) de aandacht die bewoners hebben voor de transitie naar aardgasvrij en de duidelijkheid over de reden voor de transitie; (ii) de praktische en financiële mogelijkheden die bewoners hebben om de overgang te maken, waarbij duidelijkheid over kosten en het op termijn terugverdienen van die kosten een rol spelen; (iii) de mate waarin bewoners aardgasvrij als aantrekkelijk zien voor zichzelf. Als aardgasvrij wonen door de gemeente gestimuleerd wordt, dan speelt het vertrouwen in de gemeente hierbij een belangrijke rol.

Naast draagvlak en begrip is het ook belangrijk dat iedereen mee kan profiteren in deze transitie. Straver *et al.* (2020) hebben vanuit TNO een publicatie uitgebracht over de energietransitie en energiearmoede. Zij wijzen erop dat er in Nederland ongeveer 8% van de huishoudens (circa 650.000 huishoudens) kampen met energiearmoede. Dit betekent dat ze hun energierekening niet of nauwelijks kunnen betalen en moeten inleveren op hun wooncomfort. De auteurs wijzen erop dat deze groep mensen in mindere mate kan meekomen in de energietransitie. Zij kunnen ook niet de beoogde voordelen halen, omdat zij niet de middelen hebben over te stappen. Ook speelt het verschil in kennis die woningeigenaren hebben over de energietransitie een rol in het delen van de voordelen van de energietransitie. Dit wordt ook beschreven in de publicatie van Steenbekkers en Scholte (2019), die onderzoek hebben gedaan voor het Sociaal en Cultureel Planbureau naar de betekenis van de transitie naar aardgasvrij wonen voor woningeigenaren. Kennis hebben van het belang van de energietransitie maar ook taalvaardigheid kan een rol spelen in het verkrijgen van informatie en subsidies ten behoeve van de energietransitie en het isoleren van woning (zie ook Straver *et al.*, 2020). Dit zorgt voor (verdere) ongelijkheid in de samenleving. Ook onderstrepen de onderzoeken naar de energietransitie het belang van bewoners tijdig meenemen en informeren wat er in hun omgeving gaat spelen (zie ook het kader op de volgende pagina over perslucht opslag in Zuidwending). Participatie in energie initiatieven lijkt wel weer een positieve weerslag te hebben op gezamenlijkheid en vice versa.



Sloot *et al.* (2019) hebben onderzoek gepubliceerd in het wetenschappelijk tijdschrift *Global Environmental Change*. Zij hebben de motieven van bewoners om zich aan te sluiten bij een energie initiatief onderzocht. Ze concluderen dat financiële motieven (zoals het verlagen van de energie-rekening) en milieu overwegingen vaak minder zwaar wegen dan het ontwikkelen van gemeenschapszin door aansluiting bij energie initiatieven. De onderzoekers concluderen dat het inzetten op gemeenschapszin in de energietransitie kan helpen om mensen beter te betrekken en duurzaam gedrag te ontwikkelen bij mensen die normaliter niet zo snel aansluiting vinden bij dit soort initiatieven.

Louwerse *et al.* (2020) hebben een publicatie uitgebracht voor Platform 31. Deze publicatie onderzoekt op welke manier duurzame energie-initiatieven bij kunnen dragen aan de verbinding tussen platteland en stad. Ze signaleren dat plattelandsregio's die daartoe in staat zijn, in toenemende mate gevraagd zullen worden om meer energie op te wekken dan hun eigen behoefte ten behoeve van de stad. Hierbij komen bepaalde risico's kijken zoals dat de bewoners van landelijke gebieden angstig zijn dat hun leefomgeving wordt gezien als wingewest. De auteurs onderstrepen het cruciale belang van lokaal eigenaarschap en het mee profiteren van de lokale gemeenschap bij energieopwekking. Ze signaleren hierbij ook dat gemeenten zoekende zijn hoe dit in de praktijk te brengen en hoe participatie trajecten aan te jagen. De auteurs benadrukken het belang van het hebben van een heldere visie vanuit gemeenten, vooral vanuit stedelijke gemeenten die gedwongen worden om in gezamenlijkheid met plattelandsgemeenten samen te werken aan een gedragen visie op de energietransitie.

## 6.5 Samenvatting en toekomstig onderzoek

Investerings nodig in kansarme gebieden

Leefbaarheid gezamenlijke verantwoordelijkheid

Het besproken onderzoek naar leefbaarheid en leefomgeving spitst zich toe op drie thema's: de relatie tussen leefbaarheid en krimp, de rol die bewonersinitiatieven spelen in het op peil houden en verbeteren van de leefbaarheid en de energietransitie. Met betrekking tot krimp signaleren verschillende auteurs dat overheidsbeleid en investeringen zich de afgelopen jaren onevenredig veel op "groeigebieden" hebben gericht. Dit is ten koste gegaan van de leefbaarheid in regio's die, vaak vanwege hun landelijk karakter of de afstand tot stedelijke gebieden, als weinig kansrijk zijn aangemerkt. Dit berust volgens verschillende auteurs op onterechte aannames over tegenstellingen tussen stad en platteland en bevolkingsgroei en -krimp. Tegelijkertijd worden deze tegenstellingen wel in toenemende mate gecreëerd met dit beleid.

Uit de besproken onderzoeken over bewonersinitiatieven blijkt dat dergelijke initiatieven een belangrijke rol kunnen spelen in het op peil houden en verbeteren van de leefbaarheid. Om dit te kunnen doen, is het belangrijk dat met name gemeenten initiatieven faciliteren. Het is interessant te kijken naar de middelen die beschikbaar zijn, en dan niet alleen de financiële middelen, maar ook andere faciliteiten (zoals een toegankelijk buurthuis). Aansluitend moet in de gaten worden gehouden of (lokale) overheden ook hun verantwoordelijkheid blijven nemen en niet té veel taken aan bewoners worden overgelaten. Ook bedrijven en ondernemers kunnen een rol spelen in het op peil houden en bevorderen van leefbaarheid. Hoe kunnen zij goed betrokken worden?

Ook met betrekking tot de energietransitie wordt veel van bewoners verwacht. Uit verschillende onderzoeken blijkt dat het creëren van draagvlak een belangrijke opgave is. Dit speelt een rol bij het ontwikkelen van grote wind- en zonneparken, maar ook bij aardgasvrij wonen. Over het algemeen lijken (financieel) profiteren en meegenomen worden in doelstellingen en besluitvorming van groot belang voor burgers. Gezien recente inzichten met betrekking tot energiearmoede, maar met het oog op de gesignaleerde onevenwichtigheid in regiobeleid, is gedegen onderzoek naar het verdelen van lusten en lasten in de energietransitie ook in de toekomst van groot belang.

**Meebeslissen en  
meeprofiteren creëert  
draagvlak**